

Äidinkielen opettajain liitto ry
Mariankatu 7 C 1
00170 Helsinki
p. 0400 876 548

LAUSUNTO
17.6.2022

Lausunto hallituksen esityksestä lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annetun lain sekä opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnolla on lakimuutoksia, joilla pyritään toisen asteen koulutuksen kehittämiseen yhteistyön lisäämisen avulla. Äidinkielen opettajain liitto (ÄOL) kannattaa esityksen lähtökohtaa ja tavoitetta ammatillisen perustutkinnon sivistyksellisten sisältöjen voimistamisesta. Mahdollisuus perustutkintoa laajempiin opintoihin on periaatteessa kannatettava, mutta mahdollisuuteen tarttuu todennäköisesti hyvin pieni osa opiskelijoista. Ylimääräisten opintojen mahdollisuuden sijaan perustutkinnon tulisi taata kaikille riittävät taidot myös aktiivisen kansalaisuuden ja jatko-opintovalmiuksien näkökulmasta. Lakimuutokset eivät siis saa johtaa siihen, että perusmuotoisen ammatillisen perustutkinnon (180 osp) tuottamista jatko-opintovalmiuksista käytännössä luovutaan. Ammatillisen perustutkinnon tuottamaa äidinkielen ja suomen osaamista olisi tärkeää selvittää päätöksenteon pohjaksi.

Yhteiset tutkinnon osat (jatkossa: YTO-opinnot) ovat pitkälti vastuussa jatko-opintovalmiuksien ja aktiiviseksi kansalaiseksi kasvattamisen tavoitteista ammatillisessa perustutkinnossa niihin liittyvien ammatillisten ja työelämään liittyvien tavoitteiden lisäksi. Lausuntomme kohdistuu pääasiallisesti yhteisten tutkinnon osien viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen äidinkielellä, suomi ja suomi toisena kielenä -osa-alueiden (jatkossa: äidinkielen ja suomen opinnot) näkökulmaan ammatillisessa perustutkinnossa. Lausuntomme soveltuu kuitenkin yleisesti kaikkiin yhteisiin tutkinnon osiin.

ÄOL pitää lisäopintojen mahdollisuutta periaatteessa hyvänä asiana. Ammatillista perustutkintoa tulisi kehittää siten, että koko ikäluokan sivistykselliset oikeudet toteutuisivat. YTO-opintojen osuutta, opetuksen resursseja ja tavoitteita tulisi tarkastella työelämäkeskeisyyden lisäksi yleissivistyksen näkökulmasta. Myös suomen kielen oppijoiden näkökulma tulisi sisällyttää tähän.

Esityksen perustelu aloitetaan tarpeella vahvistaa ammatillisen koulutuksen sivistyksellisiä opintoja (s. 4). Samassa yhteydessä sivistykselliset opinnot avataan tarkoittamaan ”perustaitoja, kriittistä ajattelukykyä ja oppimaan oppimista”. Tämä hallitusohjelman ja siitä johdettu lainsäädäntöhankkeen tavoite on ehdottoman kannatettava. Myöhemmin esityksessä palataan siihen, että ennakoitietojen mukaan geneeristen taitojen merkitys kasvaa yleisesti työelämässä, ei vain korkea-asteen opintoihin osallistuvilla (esim. s. 7, 50).

ÄOL katsoo, että kaikki mainitut sisällöt ja taidot liittyvät keskeisesti lukemiseen, kirjoittamiseen ja muihin viestinnän taitoihin sekä riittävän hyvään kielitaitoon. Yhteiskunnassa merkittävät keskustelut toteutuvat yhä pitkien tekstien avulla ja pääasiallisesti suomen kielellä. Kaikkien ammatillisen perustutkinnon suorittaneiden tulisi pystyä toimijuuteen ja osallisuuteen tekstualisoituvassa maailmassa, ja heidän tulisi voida osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ammatilliseen perustutkintokoulutukseen osallistuu suuri joukko suomen oppijoita, joiden kielitaidon tulisi koulutuksen aikana saavuttaa yhteiskunnallisen osallisuuden vaatima taso.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskuksen arviointiohjelmassa yhteisten tutkinnon osien osaamiseen suunnitellaan arviointia lähivuosille. Olisi tärkeää, että arviointi kohdistuisi yhteiskunnallisen toimijuuden ja

osallisuuden näkökulmasta välttämättömään äidinkielen ja suomen osaamiseen. Ajankohdan ammatillisen koulutuksen tuottamasta äidinkielen ja suomen osaamisesta ei ole kattavaa tietoa; oppiaineen oppimistuloksia on tutkittu yhden kerran (julkaistu vuonna 2000). Kansallisella tasolla emme siis tiedä, kuinka heikkoa tai hyvää äidinkielen ja suomen osaaminen on.

Ammatillisen koulutuksen viimeaikaiset kehityslinjat (mm. amisreformin voimistama osaamisperusteisuus ja työelämäpainotus, rahoitusleikkaukset) ovat kuitenkin todennäköisesti heikentäneet taitotasoa, sillä opetusta on karsittu ja tavoitteita käytännössä laskettu. Opetuksen ja oppimisen sijaan osaamiseen perustuva järjestelmä on tältä osin ongelmallinen. Äidinkielen ja suomen opintoja vähennettiin ammatillisen koulutuksen reformin yhteydessä viidestä osaamispisteestä neljään. Kuitenkin samalla osaamistavoitteissa pakollisuuden määrä yleisesti YTOissa nousi (s. 13). Samaan aikaan kansakunnan lukutaidosta on kannettu huolta muun muassa Kansallisen lukustrategian valmistelussa, mikä on ristiriitaista ammatillisille opiskelijoille tarjottuun vähenevään opetukseen nähden. ÄOL:n tietojen mukaan äidinkielen ja suomen opetuksen tuntimäärät osaamispistettä kohden ovat koulutuksen toteutuksessa yleisesti laskeneet. Pohjoismaisessa vertailussa oppitunteja on huomattavan vähän: syksyllä voimaan astuvan asetuksen mukaisesti oppitunteja tulisi äidinkielen ja suomen opintoihin laskennallisesti suunnitella vähintään 48 tuntia (vrt. Ruotsissa 100 tuntia, jossa ammatillinen tutkinto ei tuota jatko-opintokelpoisuutta). Korkea-asteen opinnoissa nykymuotoisen koulutuksen mahdollisesti tuottamat heikommat taidot näkyvät viipeellä lähivuosien aikana.

Esityksessä tuodaan esiin rakenteellisia ongelmia (koulutustasoon, luokka-asemaan, myös alueelliseen liittyviä). Kuitenkin esitetty ratkaisu lisäopintoihin nojaa yksilöllisyyteen. Yksilö näyttäytyy esityksessä rakenteista vapaana valitsijana, joka voisi lisäopintojen valinnallaan ratkaista rakenteisiin kytkeytyviä ongelmia tai toimia niistä huolimatta. Onkin todennäköistä, että lisäopintoja tulevat valitsemaan ne opiskelijat, jotka ovat jo muutoin taitavia. Näille opiskelijoille lisäopinnot on hieno mahdollisuus. Koko ikäluokkaa koskevaa, ammatillisen peruskoulutuksen tuottaman riittämättömän osaamisen ongelmaa tämän esityksen toteutuminen ei tule ratkaisemaan. Näin ollen tällaisenaan esitys ei toteuta tavoitteitaan. ÄOL esittää, että YTO-opintoja (kuten äidinkielen ja suomen opintoja) tulisi lisätä perustutkintoon.

ÄOL esittää, että ammatillisen koulutuksen tulisi työelämäkeskeisyyden ohella olla sivistyskeskeistä.

Esityksessä YTO-opinnoista puhutaan sivistyksellisinä tutkinnon osina. Sivulla 35 asiaa avataan näin: "Käytännössä kaikki yhteiset tutkinnon osat (35 osaamispistettä) ja niiden osa-alueet sekä osa-alueisiin liittyvät pakolliset ja valinnaiset osaamistavoitteet vahvistavat yleissivistä osaamista ja ovat korvattavissa lukio-opinnoilla."

Yhteisiä tutkinnon osia on sääntelyssä ja myös koulutuksen kentällä pitkään kehitetty nimenomaan pois yleissivistävyydestä, kohti alakohtaisuutta ja työelämärelevanssia. Tällä on epäilemättä sivistystä kapeuttava vaikutus. Sama koskee ammatillisia perustutkintoja kokonaisuudessaan, joiden nykyisistä tutkinnon perusteista sivistys-sana on kadonnut. Esityksen puhe "sivistyksellisistä tutkinnon osista" on siis varsin harhaanjohtava. YTO-opinnot ja lukio-opinnot eivät ole toisillaan korvattavia. On totta, että lukiossa suoritettujen kurssien perusteella osaamista tunnustetaan ammatillisessa perustutkinnossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ne olisivat päällekkäisiä tai samankaltaisia opintoja. Toisen asteen tutkinnot eroavat toisistaan monin tavoin myös perinteisiä kouluaineita jatkavien opintojen osalta.

On tutkimusnäyttöä siitä, että ammatillisen koulutuksen sääntelyssä opiskelija nähdään YTO-opintoja karsastavana, ja nämä stereotyyppit nojaavat työväenluokkaan kohdistuviin ennakkoluuloihin. Tällaista käsitystä YTO-opintojen ja opiskelijoiden suhteesta pidetään yllä myös koulutuksen suunnittelussa ja arjessa oppilaitoksissa. On todennäköistä, että yhteisiin tutkinnon osiin ei panosteta eikä YTO-opintojen minimiä

laajempaa valitsemista tehdä opiskelijoille tosiasiallisesti mahdolliseksi tai varteenotettavaksi vaihtoehdoksi. Koulutuksen kentältä on runsaasti viitteitä nykyisten osaamisvaatimusten opettamisesta ja suorittamisesta lähtökohtaisesti vähimmäisen osaamisen kriteerein, mikä liittyy vahvasti koulutussäästöihin ja sen mukaiseen opetuksen resursointiin. Kuitenkin myös työelämään kiinnittyvä osaamisperusteisuus on sivistykseen nähden ristiriitainen. Näiden monelle tasolle kiinnittyneiden ennakkoluulojen purkamisessa esitys lisäopintoja valitsevasta ammatillisesta opiskelijasta on tervetullut puheenvuoro, joskaan ei sellaisenaan riittävä. Lisäksi tulisi huolehtia siitä, että ammatillisen perustutkinnon sisällöt tosiasiallisesti takaavat ne sivistykselliset oikeudet, joista kauniisti esityksessä kirjoitetaan. ÄOL esittää, että YTO-opintoihin lisättäisiin sivistyksellisiä tavoitteita.

ÄOL esittää, että ammatillisen perustutkinnon ylittävät opinnot voisivat olla myös yhteisiä tutkinnon osia.

"Valtioneuvoston asetuksella olisi tarkoitus säätää, että laajentavat tutkinnon osat voisivat sisältää ammatillisia tutkinnon osia, lukio-opintoja ja korkeakouluopintoja". (s. 74) Tulisi olla: "Valtioneuvoston asetuksella olisi tarkoitus säätää, että laajentavat tutkinnon osat voisivat sisältää **yhteisiä ja** ammatillisia tutkinnon osia, lukio-opintoja ja korkeakouluopintoja".

YTO-opintojen perustutkintoa laajempaa opiskelua ei käsitellä esityksessä lainkaan. Sivulla 55 kuvataan valmistelussa vallinnutta yksimielisyyttä siitä, että lisäopintojen mahdollisuus kohdistuisi nimenomaan lukio- ja korkeakouluopintoihin. Tätä ei perustella. Valmistelussa toteutunutta lisäopintojen rajausta näiden lisäksi vain ammatillisiin tutkinnon osiin ei myöskään perustella.

Lisäopintoja tulisikin tarjota myös YTO-opinnoissa. Ammatillisia opiskelijoita opettavat taitavat parhaiten ammatillisten opiskelijoiden opetuksen. Heillä on paras käsitys siitä, millaista osaamista opiskelijalta tai perustutkinnosta ylipäättään puuttuu. Ammatillisen opiskelijan näkökulmasta juuri ammatillisessa koulutuksessa on matala kynnyksellä lisä geneerisiä taitoja, kuten lukemista ja kirjoittamista.

YTO-opinnoissa ja varsinkin suomen opinnoissa pystytään ja osataan huomioida suomen oppijoiden sivistykselliset tarpeet. Lisäopintojen tulisi olla mahdollinen vaihtoehto myös suomen oppijoille, esimerkiksi kotoutumiskoulutuksesta ammatilliseen perustutkintoon jatkaville aikuisille sekä niille opiskelijoille, jotka ovat alussa suomen opinnoissaan. Suomen oppijat kokonaisuudessaan on iso ammatillisen koulutuksen ryhmä. Ei ole realistista, että varsinkaan kielen oppimisen alkuvaiheessa ammatillisia opintoja suorittava opiskelija hankkisi lisäkoulutusta lukion oppiaineista, edes lukion suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaineen opinnoista.

Käytännössä ehdotettu lakimuutos siis tarjoaa lisäopintoja vain jo taitaville, käytännössä suomenkielisille opiskelijoille, joille lukio-opiskeleminen on jo lähtökohtaisesti mahdollista. Esitys ei paranna kaikkien ammatillisesta perustutkintokoulutuksesta valmistuvien perustaitoja ja sivistystä. Tämä on ristiriitaista esityksen perusteluihin ja tavoitteisiin nähden. ÄOL esittääkin, että lisäopintoja tulisi tarjota YTO-opinnoissa.

ÄOL pitää hyvänä rahoituksen erottamista nuoriso- ja aikuiskoulutukseen. Kuitenkin myös esimerkiksi aikuisten suomen oppijoiden riittävästä koulutuksesta tulisi huolehtia.

Rahoitusmallin kehittämisessä tulisi pyrkiä monipuolisiin oppimisen ja opettamisen ratkaisuihin, joka huomioi erilaiset opiskelijaryhmät. Ryhmämuotoinen koulutus tukee vertaisryhmään ja opintoihin kiinnittymistä. Myös aikuisten suomen oppijoiden riittävästä tuesta ja opinnoista tulee huolehtia. Nuoret ja aikuiset eivät ole monoliittisiä ryhmiä.

Lukio-opiskelijoiden tulisi saada vahvempi mahdollisuus ammatillisten opintojen suorittamiseen.

Nähdäksemme esityksessä ei ole osioita, joilla parannettaisiin lukio-opiskelijoiden mahdollisuuksia suorittaa opintoja tai lisäopintoja ammatillisessa koulutuksessa. Useissa kohdissa kuitenkin tuodaan esiin, että toisen asteen koulutusten suorittaminen peräjälkeen on ongelmallista. Lukio-opiskelijoiden mahdollisuus suorittaa lisäopintoja ammatillisessa koulutuksessa voisi osaltaan ratkaista tätä ongelmaa. Toisaalta pidämme hyvänä opiskelemista sinänsä, ja monelle ylioppilaalle ammatillisen tutkinnon suorittaminen on hyvä ratkaisu. Kaikki ylioppilaat eivät päädy korkea-asteen opintoihin. Olisi kaiken kaikkiaan toivottavaa, että kehityshankkeen lopputulokset purkaisivat hierarkiaa toisen asteen koulutusmuotojen välillä.

Helsingissä 17.6.2022

Irene Bonsdorff
puheenjohtaja
Äidinkielen opettajain liitto ry